

فرازهایی از مفهوم «حیات طیبه»

در اسناد تحول بنیادین و برنامه درسی ملی

وجود بعضی ابهامات احتمالی در فهم و درک مفاهیم اساسی مستتر در آن اسناد، بر آن شدیم تا سخن این ماه را به توضیح و تشریح مفهوم «حیات طیبه» که هدف غایی و نهایی تمام تعلیم‌هاست، اختصاص دهیم.

مفهوم حیات طیبه

در مطالعه سند «مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی» و سند «برنامه درسی ملی» که حاوی چارچوب‌های کلی، غایت‌ها، اصول، مبانی، رویکردها و راهبردهای تربیت کشور است، بارها و بارها با اصطلاح قرآنی «حیات طیبه» روبه‌رو می‌شویم؛ اصطلاحی که گاهی به‌واسطه عربی بودن، به‌نظر می‌آید معنای آن پیچیده است و دستیابی به آن به‌عنوان غایت تربیت که همه جا بر آن تکیه شده است، مشکل و کاری سخت است. در حالی که معنای آن بسیار ساده و قابل فهم برای همگان است. حیات طیبه یعنی «زندگی پاک و منزه» و دور از هرگونه آلودگی در همه شئون یا ساحت‌های شش‌گانه تربیت* که غایت نهایی آن چیزی نیست مگر کسب رضای خداوند متعال. یعنی دوری از آلودگی؛ دروغ‌گویی، دورویی، بی‌عدالتی، بی‌انصافی، زورگویی، بدگویی، بدکرداری، دزدی، کم‌فروشی، بی‌تفاوتی، عدم تلاش، راحت‌طلبی، سهم‌خواهی، رانت‌خواری، بی‌مسئولیتی، بی‌تعهدی، برتری‌طلبی و... که اگر بخواهیم همه را نام ببریم پرشمار می‌شوند و روشن است که کنار نهادن همه این بدکاری‌ها و برعکس، عمل کردن به همه خوبی‌ها، که در مقابل بدی‌ها اعمالی بدیهی و قابل فهم‌اند، مصداق بارز زندگی پاک و منزه، یعنی همان حیات طیبه است که موجبات رضای خدا و خلق خدا و خود فرد را

سند تحول بنیادین نظام تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران حاصل تلاش و کوشش‌هایی بوده است در جهت پاسخ‌گویی به نیازهای اساسی اجتماعی- فرهنگی کشور و چاره‌اندیشی درباره آسیب‌ها و چالش‌های پیش‌رو و ارائه الگو و چارچوبی مفهومی برای عمل بهینه در نظام. رویکرد این نظام نگاهی پیش‌رونده به‌سوی بازسازی تمدنی است که منعکس‌کننده سنت‌ها و اندیشه‌های اسلامی، ایرانی و انقلابی در همه ابعاد؛ فردی، خانوادگی و اجتماعی است.

نقش اساسی تربیت، برداشتن موانع و سدهای پیش روی انسان‌ها برای طی راه زندگی به‌طور شایسته و درخور شأن انسانی و هموار کردن راه‌های رسیدن به غایت‌های موردنظر است.

اگرچه، کار سترگ هموار کردن راه و برداشتن موانع فقط برعهده نظام آموزش و پرورش کشور نیست، اما وزارت آموزش و پرورش، به‌عنوان پایه‌گذار اولیه و هادی اساسی، نقش عمده و سهمی وزین‌تر را بر دوش دارد و در این نظام نیز، مهم‌ترین و اصلی‌ترین مسئولیت بر دوش مدیران مدارس و معلمان کلاس‌های درس گذاشته شده است. روشن است که مدیران و معلمان مدارس برای ایفای مسئولیت‌های خطیر خویش نیازمند شناخت دقیق و عمیق رسالت‌ها، مأموریت‌ها و وظایف خود هستند. آنان می‌باید ذهنیات روشن، کامل و دقیقی از غایات، هدف‌ها، رویکردها، راهبردها، مفاهیم کلیدی و راهکارهای مورد انتظار در جهت تحقق هدف‌ها داشته باشند تا بتوانند نقش خود را به‌نحو احسن ایفا کنند.

از یک سو، بنا بر وظیفه و نقش «مجلات رشد» در روشن‌نگری ابعاد چندگانه اسناد تحول و فراهم کردن زمینه‌های شناخت، و از سوی دیگر، به‌واسطه

فراهم می‌کند.

نکته قابل توجه این است که رسیدن به غایت تربیت، یعنی «حیات طیبه»، دارای مراتبی است و هر فرد در دوره‌های متفاوت زندگی خود می‌تواند به مراتب خاصی از «زندگی پاک» دست یابد. چگونگی رسیدن هر فرد به هر مرحله از این مراتب به عواملی چند وابسته است:

۱. فطرت، استعدادها و توانایی‌های سرشتی؛

۲. مراحل رشد سنی و طبیعی؛

۳. محیط مناسب فراهم برای یادگیری (محیط اجتماعی صالح و سالم)؛

۴. تلاش و کوشش و خواسته فردی.

بنابراین به هیچ‌وجه انتظار نیست که همه افراد و همه انسان‌ها به صورت یکسان، موازی و متوالی به مراتبی از زندگی پاک دست یابند. همان‌طور که وجود تفاوت‌های فردی مورد پذیرش است، تفاوت‌ها در رسیدن به درجات و مراتبی از حیات طیبه نیز قابل قبول خواهد بود. این اصل که انسان‌ها در دوره‌های متفاوت زندگی بنا بر فهم و درجه شناخت خود از ساحت‌ها و عرصه‌های زندگی عمل می‌کنند، تأکید و تأییدی است بر ضرورت تلاش‌ها و کوشش‌های فردی و جمعی در فراهم کردن زمینه‌های شناخت درست و هموار کردن راه درست زیستن. حیات طیبه در واقع، قرار گرفتن در وضعیتی از زندگی سالم و صالح است.

به زبانی جزئی‌تر، حیات طیبه وضعیتی از زندگی انسانی است که در آن باید: از تمامی منابع نیک و مفید هستی‌زا، اعم از مادی و معنوی بهره گرفت، از تمامی منابع ضد‌هستی، یعنی بدزیستی، دوری و برائت جست، و به زندگی، آسایش و خوش‌بختی دنیوی توأم با سعادت و آرامش اخروی اندیشید و کوشید آن را به دست آورد.

این‌گونه زندگی به‌طور مسلم مؤمنانه، توأم با تقوا و متعهدانه است. زمینه‌های تعهد به‌زبانی ساده عبارت‌اند از تعهد نسبت به:

۱. رشد و تعالی خود به‌عنوان فرد (توسط فرد

یادگیرنده با هدایت یاددهندگان)؛

۲. توجه و نزدیکی به خداوند به‌عنوان خالق

هستی (توسط هر فرد و همه اداره‌کنندگان

جامعه)؛

۳. خلقت‌های خداوند؛ یعنی: الف. طبیعت

و پدیده‌های زیستی هستی؛ ب. انسان‌ها، حیوان‌ها و موجودات زنده هستی.

تعهد نسبت به طبیعت و پدیده‌های زیستی، محیط مناسب زیست را تأمین می‌کند و از آلودگی‌های زیست‌محیطی می‌کاهد. و تعهد نسبت به سایر موجودات زنده موجبات شکل‌گیری جامعه‌ای سالم، صالح و بری از تعصبات نژادپرستانه را فراهم می‌آورد.

روشن است که منظور از تعهد، اتخاذ رفتارهای درست و نیکو منطبق با ارزش‌های معیار و بری شدن از رفتارهای ضد‌ارزشی است. برآمدن از عهده تعهد به کوشش و تلاش چند جانبه نیاز دارد؛ هم از جانب افراد به‌عنوان یادگیرندگان، هم از جانب مدیران و معلمان به‌عنوان یاددهندگان، و هم از جانب سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و تهیه‌کنندگان تجهیزات، اسباب و ابزارها به‌عنوان فراهم‌آوران محیط مناسب و لازم برای ایفای تعهد (سیاست‌ها، آیین‌نامه‌ها، برنامه‌ها، کتاب‌ها و سایر رسانه‌ها و فناوری‌های آموزشی).

در جمع‌بندی بر این نکته‌ها تأکید می‌کنیم که:

۱. در نظام تحولی تربیت به‌سوی تحقق حیات طیبه، یعنی دستیابی به زندگی پاک، امر «یاددهی» به امر «یادگیری» تغییر شکل داده است. یعنی معلمان و مدیران فقط فراهم‌کنندگان محیط مناسب یادگیری دانش‌آموزان‌اند و هادیان آن‌ها در مسیر شناخت محسوب می‌شوند.

۲. چنین یادگیری باید در همه کلاس‌های درس اعم از کلاس‌های علوم تجربی، ریاضیات، ادبیات، تاریخ، جغرافیا و... از جمله کلاس‌های تعلیمات دینی، صورت پذیرد.

نتیجه اینکه انجام این امور تربیتی برای تحقق شئون و ساحت‌های متفاوت تربیت برعهده همه معلمان، آموزش‌دهندگان و یاری‌کنندگان یادگیرنده‌هاست و نه فقط بر دوش مربیان و معلمان دینی و انجام این مهم عین تقوایی است و صورتی از متقی بودن است. افرادی این چنین بدون شک از متقین به‌شمار خواهند رفت.

پی‌نوشت.....

* شئون یا ساحت‌های شش‌گانه تربیت که زمینه‌ساز تأمین زندگی پاک و منزه‌اند و در اسناد تحول نظام مستتر هستند، عبارت‌اند از:

۱. تربیت زیستی و بدنی برای تحقق شأن زیستی و بدنی زندگی پاک و منزه؛

۲. تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی برای تحقق شأن دینی و اخلاقی زندگی پاک و منزه؛

۳. تربیت علمی و فناوری برای تحقق شأن علم و فناوری زندگی پاک و منزه؛

۴. تربیت اجتماعی و سیاسی برای تحقق شأن اجتماعی-سیاسی زندگی پاک و منزه؛

۵. تربیت اقتصادی و حرفه‌ای برای تحقق شأن اقتصادی و حرفه‌ای زندگی پاک و منزه؛

۶. تربیت زیبایی‌شناختی و هنری برای تحقق شأن تخیل پروری، نوآوری و پرورش عواطف و احساسات، خلق آثار هنری و ادبی، و قدردانی از سنت‌ها و آثار و ارزش‌های ایرانی اسلامی (برگرفته از مبانی نظری تحول بنیادین نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی،

۱۳۹۰: ۴۳۳-۴۳۲).